

WOJNA W UKRAINIE

EMOCJE - FAKTY - WARTOŚCI - DZIAŁANIA

Ćwiczenia dla dzieci i młodzieży z klas IV-VIII szkoły podstawowej

CEO

CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

Szanowne Nauczycielki, Szanowni Nauczyciele,

proponujemy Wam materiał edukacyjny opracowany dla klas IV-VIII szkół podstawowych, który składa się z czterech zestawów ćwiczeń wspierających poruszanie w klasie tematu wojny w Ukrainie:

Część 1. Zauważamy swoje emocje

Część 2. Bazujemy na faktach

Część 3. Rozmawiamy o wartościach

Część 4. Działamy solidarnie

Każdy z zestawów zawiera propozycje krótkich ćwiczeń (średnio ok. 20-minutowych), dodatkowych aktywności, które mogą stanowić ich rozszerzenie lub kontynuację, oraz wskazówki metodyczne. Ćwiczenia można dobierać w dowolnym trybie – decydując się podczas pojedynczych zajęć na przeprowadzenie tylko jednego z czterech tematów lub łącząc ze sobą dwa lub trzy tematy, w zależności od potrzeb i możliwości klasy lub grupy, z którą pracujecie. Wszystkie aktywności są opisane krok po kroku, a materiały zawierają komplet informacji potrzebnych do ich przeprowadzenia, nie trzeba więc sięgać po dodatkowe treści.

Mamy nadzieję, że takie zestawienie pozwoli Wam na przeprowadzenie wartościowych zajęć w tych obszarach tematycznych, które zarówno Was, i jak i Waszych uczniów i uczennice interesują najbardziej i wymagają najpilniejszej reakcji. Część aktywności można potraktować też jako inspirację do dalszego rozbudowywania wsparcia dzieci i młodzieży i pogłębiania ich wiedzy i umiejętności w zaprezentowanej tematyce.

Zachęcamy także do skorzystania z następujących materiałów Centrum Edukacji Obywatelskiej dotyczących omawiania zagadnienia wojny w Ukrainie:

- tekst „*Psycholog radzi, jak w szkole i w domu rozmawiać z dziećmi i młodzieżą o wojnie w Ukrainie*”
- tekst i scenariusz zajęć „*Jak z uczniami rozmawiać o wojnie, kiedy w klasie są osoby z Ukrainy, Rosji lub Białorusi?*”

Więcej materiałów znajduje się na stronie: <https://globalna.ceo.org.pl/tematy/migracje/ukraina/>.

Życzymy Wam dobrych, wartościowych spotkań.

Barbara Głąb
Julia Godorowska
Jadwiga Jarosz
Elżbieta Krawczyk

Centrum Edukacji Obywatelskiej

Spis treści:

Część 1. Zauważamy swoje emocje	4
Część 2. Bazujemy na faktach	7
Część 3. Rozmawiamy o wartościach	10
Część 4. Działamy solidarnie	12

Część 1. Zauważamy swoje emocje

autorka: Julia Godorowska

Poniższe ćwiczenia mają na celu zachęcenie do zauważenia i nazwania, przez uczniów i uczennice, odczuwanych nastrojów i emocji. Proponowane aktywności stanowią okazję do zwrócenia uwagi młodym ludziom na potrzebę zadbania i odprężenia w sytuacji podwyższonego napięcia czy lęku związanego z aktualnymi wydarzeniami w Ukrainie.

Ćwiczenie: Jak uczucia i emocje przemawiają przez nasze ciało? (20 minut)

- Chcę Wam dzisiaj zaproponować rozmowę na temat emocji związanych z trwającą wojną w Ukrainie. Przypomnijcie sobie, jak się czuliście 24 lutego, w dniu w którym wybuchła wojna. Jak się czujecie dzisiaj? Czy nastąpiła jakaś zmiana? Opiszcie ją.
- Poobserwujcie chwilę jedną z wybranych przez Was emocji, którą teraz najmocniej czujecie. Spróbujcie wyobrazić sobie, że kładziecie tę emocję dwa metry przed sobą. Sprawdźcie, jak ona wygląda. Kiedy ją dokładnie obejrzyście, zapiszcie na kartce odpowiedzi na pytania:

Jaki ma kolor? Czy jest duża, czy mała? Czy jest pełna czy ściśnięta? Jaką ma strukturę? Czy jest gładka, czy chropowata? Czy jest miękka czy twarda? Jak pachnie? A może jest bezzapachowa? Jaka jest w dotyku?

- Czy wiecie, że emocje i uczucia, które odczuwamy przemawiają przez nasze ciało? Jak Wasze ciało daje Wam znać, że odczuwacie emocje, że jesteście w takim, a nie innym nastroju? W którym miejscu w ciele to czujecie?
- Na arkuszach papieru wypisz emocje, które najczęściej pojawiały się w rozmowie na temat trwającej wojny - może się pojawić m.in.: strach, lęk, radość, złość, wstyd, smutek.
- Zaproś uczniów i uczennice do pracy w kilkusobowych grupach i do wypisania, na rozłożonych w sali lekcyjnej arkuszach papieru, odpowiedzi na pytanie **w jaki sposób dane uczucia przemawiają przez nasze ciało?** Każda grupa ma minutę na rozmowę i zapisanie odpowiedzi na zadane pytanie. Następnie przechodzi do kolejnego arkusza, zapoznaje się z odpowiedziami drugiej grupy i dopisuje swoje spostrzeżenia. Grupy, po zapoznaniu się i uzupełnieniu wszystkich plakatów, wracają do tego, przy którym rozpoczęły pracę. W tym momencie zatrzymaj ćwiczenie i podsumuj z młodzieżą jej refleksje.

Przykłady na to, w jaki sposób dane uczucia przemawiają przez na nasze ciało:

strach - ściśnięcie żołądka, zawroty głowy, słabość, uścisk w klatce piersiowej

złość - napięte ciało, zaciśnięte pięści, zaciśnięte szczęki, szybszy oddech

smutek - uścisk w klatce piersiowej, tży, brak energii do działania, bezsensowność

radość - dużo energii w ciele, uśmiech na twarzy, szeroko otwarte oczy

- Zwróć uwagę na to, jak ważna jest uważność na to, co mówi nam nasze ciało właśnie poprzez zauważenie fizycznych sygnałów. Pierwszy krok do uwolnienia się od nich polega na świadomym kontakcie z tymi emocjami i zaopiekowaniu się nimi. Tylko dzięki takiej uważności jesteśmy w stanie dbać o nasze ciało i dobrą kondycję naszej głowy, szczególnie w takich trudnych sytuacjach jak wojna w Ukrainie. Zaznacz, że nie da się ukryć emocji, bo one i tak będą odczuwane przez nas fizycznie. Jedynie kontakt z naszym ciałem i ukrytymi w nim emocjami, pozwala zmniejszyć odczuwany dyskomfort. Zaznacz, że teraz i w kolejnych tygodniach, w czasie których będą docierać do nas coraz to nowsze informacje, o tym co się dzieje w Ukrainie, obrazy przedstawiające to jak wygląda sytuacja osób czekających na przejściu granicznym z Polską, czy w związku z wyjazdem i nieobecnością kolegów i koleżanek z Ukrainy, niezwykle ważna będzie wrażliwość na nasze ciało i skrywane w nim emocje.

Możliwe rozszerzenie lub kontynuacja:

W kolejnym kroku możesz też porozmawiać z młodzieżą o tym, po co przydarzają się nam się emocje, które czasami są trudne do udźwignięcia, np. złość czy smutek? Wytłumacz, że np. gniew może doprowadzić do konstruktywnego działania polegającego, np. na przygotowaniu pakietu powitalnego dla nowo przybyłych uczniów i uczennic z Ukrainy czy klasowym zaangażowaniu się w zbiórkę środków finansowych na pomoc Ukraińcom i Ukrainkom organizowaną przez Polską Akcję Humanitarną czy Fundację Ocalenie.

→ **Sięgnij po:** *Emocje jako twoje supermoce. Przewodnik po emocjach na (nie)zwyczajne czasy, CEO, 2021*

Sprawdzonym pomysłem na przywitanie i ułatwienie dziecku z doświadczeniem migracyjnym wejścia w nowe środowisko jest przygotowanie dla niego przewodnika z podstawowymi informacjami o życiu szkoły. Przewodnik powinien zawierać informacje praktyczne: opis szkolnego porządku dnia, informacje o rzeczach potrzebnych uczniom i uczennicom w szkole, wprowadzenie do struktury szkoły, opis systemu oceniania. Przewodnik przygotuj wspólnie z grupą chętnych uczniów i uczennic. Jeśli w szkole są dzieci cudzoziemskie warto, by podzieliły się swoim doświadczeniem i powiedziały, jakich informacji im brakowało kiedy pojawiły się w szkole.

→ **Sięgnij po:** *Wskazówki dla pedagoga. Jak rozmawiać o wielokulturowości w szkole?, CEO, 2018*

Zaproś młodzież do ćwiczeń z oddechem wspierających w wygaszaniu stresu i w wyciszeniu. W ramach wprowadzenia młodzieży do aktywności powiedz, że nie zawsze mamy wpływ na to, co się wydarza, ale zawsze możemy zadbać o siebie i swoje wnętrze. Gdy świat zewnętrzny szaleje, nasz świat wewnętrzny może być dla nas największym oparciem. Jednym z takich małych sposobów jest zauważenie tego, jak oddychamy i skupienie się przez kilka chwil na świadomym wpuszczaniu i wypuszczaniu powietrza. W sytuacji kiedy czujemy, że trudne do przyjęcia przez nas emocje kumulują się w naszym ciele, spróbujmy zauważyć swój oddech. To może dodać nam więcej siły, niż myślimy.

→ **Sięgnij po ćwiczenie oddechowe:**

Spokojnym i wyciszonym głosem przeprowadź uczniów i uczennice przez krótkie ćwiczenie oddechowe:

1. Przyjmij wygodną dla siebie pozycję. Możesz stanąć, usiąść, położyć się na ławce albo na podłodze. Możesz zamknąć oczy. Poczuj jak język swobodnie opada i wypełnia całą dolną żuchwę.
2. Zauważ, że jesteś tu i teraz, że oddychasz. Zaobserwuj, jak wpuszczasz powietrze do płuc i wypuszczasz ustami. Pozwól, by oddech odnalazł swój naturalny rytm. Weź cztery takie spokojne oddechy.

3. Oddychając swoim rytmem, wyobraź sobie, że Twój oddech to podmuch ciepłego, letniego powietrza. To rozgrzane, ciepłe powietrze trafia spokojnie do brzucha, potem otwiera klatkę piersiową. Twoje żebra otwierają się. Swoim ciepłem powietrze rozgrzewa obojczyki i kark. Następnie podmuch spokojnie z Ciebie wypływa. Opuszcza kark, szyję, obojczyki, klatkę piersiową, brzuch i miednicę. Poczuj, jak całe Twoje ciało zgrało się z ruchem letniego powietrza. Pomyśl, że sam/sama stałeś się ciepłym, letnim powietrzem. Poczuj jego kojącą moc.
4. Powtórz cały cykl wdechu i wydechu kilka razy w swoim tempie, aż poczujesz, że ćwiczenie przychodzi Ci z łatwością. Kontynuuj przez kilka minut.
5. Po kilku takich cyklach zacznij delikatnie poruszać palcami u nóg, palcami u rąk, następnie wykonaj ruch w nadgarstkach. Otwórz oczy. Uśmiechnij się do swojego wnętrza. Podziękuj sobie w myślach za poświęcony sobie czas.

Komentarz metodyczny / przekazy:

- Dziecko w każdym wieku powinno mieć możliwość odbycia rozmowy. To nie jest dla nikogo łatwa sytuacja, jednak my, dorośli, mamy więcej narzędzi (poznawczych, emocjonalnych, rozmaitych rytuałów), które pomagają nam radzić sobie z napięciem czy lękiem. Dzieci i młodzież w sytuacjach trudnych, kryzysowych wymagają wsparcia i czujnej, troskliwej obserwacji. Czasem, szczególnie w stosunku do dzieci młodszych, pojawia się pokusa, aby ochronić je przed okrucieństwem tego świata, złymi wiadomościami i... nie rozmawiać. Ta strategia okazuje się jednak mało skuteczna. Dzieci nie da się trzymać pod kloszem, nie żyją w bańce czy próżni. Nawet kiedy my staramy się być przy nich powściągliwi, unikamy słuchania dzienników informacyjnych – doskonale czytają nasze emocje – strach, niepokój, poirytowanie. Jeśli nie będziemy z nimi o tym rozmawiać, ich wyobraźnia może podsycać i „pompować” dziecięce lęki do zatrważających rozmiarów. (Fragment tekstu dr Magdaleny Śniegułskiej, *Psycholog radzi, jak w domu i w szkole rozmawiać z dziećmi i młodzieżą o wojnie w Ukrainie*, 25.02.2022 r.)
- Podczas prowadzonych rozmów niezwykle ważne jest podkreślenie, że odczuwane przez nas emocje i nastroje mogą zmieniać się w czasie oraz to, że każdy z nas ma prawo do odczuwania emocji na swój sposób i ma wpływ na to, jak się będzie pod ich wpływem zachowywać.

Część 2. Bazujemy na faktach

autorka: **Jadwiga Jarosz**

Poniższe ćwiczenia mają na celu:

- poszerzenie wiedzy uczniów i uczennic na temat Ukrainy, wojny w tym kraju oraz sytuacji Polski
- rozwój umiejętności pozyskiwania informacji z wiarygodnych źródeł
- poruszenie najważniejszych obszarów, w których można omawiać fakty związane z wojną w Ukrainie - do dalszego rozbudowywania zgodnie z potrzebami.

Ćwiczenie: Sytuacja regionalna i międzynarodowa (10 minut)

- Wyświetl mapę Ukrainy. Poproś chętną osobę o wymienienie i wskazanie państw sąsiadujących z Ukrainą. Znajdźcie na mapie miasta: Kijów, Charków, Zaporże, Odessa, Lwów. Pokaż obszary, w których obecnie najintensywniej toczą się walki. Jeśli w klasie znajdują się dzieci z Ukrainy możecie poprosić je o pokazanie, skąd pochodzą i miejsc, które same znają. Kwestię omawiania walk na tym terenie uzależnij od kondycji psychicznej dzieci; w grupie, w której znajdują się dzieci z Ukrainy możecie ten punkt ominąć lub omówić w sposób, który zapewni więcej poczucia bezpieczeństwa.
- Rozdaj w klasie informacje na temat celów powstania i funkcjonowania **UE, NATO, Rady Europy, ONZ** (załącznik). Zapytaj, do których z tych organizacji należy Polska (UE, NATO, Rada Europy, ONZ), do których należy Ukraina (Rada Europy, ONZ). Do których z tych organizacji stara się przystąpić Ukraina? Uczniowie i uczennice mogą odpowiedzi poszukać w internecie. Na ile przynależność do tych organizacji zwiększa bezpieczeństwo państwa? Jaka jest przynależność Rosji do tych organizacji? (warto wspomnieć o zawieszeniu statusu Rosji w Radzie Europy).

Załącznik do ćwiczenia Sytuacja regionalna i międzynarodowa:

UE (Unia Europejska) – cele:

- wspieranie pokoju, wartości UE i dobrobytu obywateli UE
- zapewnianie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości na obszarze pozbawionym granic wewnętrznych i jednocześnie podejmowanie odpowiednich działań na granicach zewnętrznych w celu uregulowania kwestii azylu i imigracji oraz zapobiegania i zwalczania przestępczości
- osiągnięcie zrównoważonego rozwoju (...); ochrona i poprawa jakości środowiska
- wspieranie postępu naukowo-technicznego
- zwalczanie wykluczenia społecznego i dyskryminacji
- propagowanie sprawiedliwości społecznej i ochrony socjalnej, równości kobiet i mężczyzn oraz ochrony praw dziecka
- zwiększanie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej oraz solidarności między krajami UE.

Źródło: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_pl (dostęp: 1.03.2022)

NATO (Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego) – cele:

- gwarantowanie wolności oraz bezpieczeństwa państw członkowskich Sojuszu przy użyciu środków politycznych i wojskowych,
- pełni rolę stabilizacyjną, podejmując działania zapobiegające rozprzestrzenianiu konfliktów regionalnych,
- sojusz opiera się na zasadzie kolektywnej obrony, tzn. napaść zbrojna na jednego z członków uważana jest za atak przeciw wszystkim członkom.

Źródło: https://www.nato.int/nato-welcome/index_pl.html (dostęp 1.03.2022 r.), <https://pl.wikipedia.org/wiki/NATO> (dostęp: 27.02.2022)

Rada Europy – cele:

- osiągnięcie większej jedności między jej członkami, aby chronić i wcielać w życie ideały i zasady stanowiące ich wspólne dziedzictwo oraz aby ułatwić ich postęp ekonomiczny i społeczny,
- promocja i ochrona praw człowieka, demokracji i współpraca państw członkowskich w dziedzinie kultury.

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Rada_Europy (dostęp: 27.02.2022)

ONZ (Organizacja Narodów Zjednoczonych) – cele:

- zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, rozwój współpracy między narodami oraz popieranie przestrzegania praw człowieka,
- utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa za pomocą zbiorowych i pokojowych wysiłków,
- rozwijanie przyjaznych stosunków między narodami na zasadach samostanowienia i suwerennej równości,
- rozwiązywanie konkretnych problemów międzynarodowych (gospodarczych, społecznych, kulturowych, humanitarnych czy dotyczących praw człowieka) na zasadzie współpracy międzynarodowej oraz uznania równości ras, płci, języków i wyznań.

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Organizacja_Narod%C3%B3w_Zjednoczonych (dostęp: 27.02.2022)

Ćwiczenie: Wiarygodne źródła informacji (10 minut)

- Zapytaj uczniów i uczennice, **skąd czerpią informacje na temat wydarzeń związanych z wojną w Ukrainie?** Wyjaśnij, że wojna w Ukrainie toczy się również na poziomie dezinformacji. Zastanówcie się wspólnie, co to jest dezinformacja i jakie może mieć znaczenie dla dalszego przebiegu tego konfliktu. Wspólnie wyjaśnijcie pojęcia: fake news, troll internetowy, bot.
- Powiedz młodzieży o tym, że istnieją organizacje i media, które dysponują zaawansowanymi narzędziami i doświadczeniem w weryfikowaniu wiarygodności informacji, które pojawiają się w mediach (fact-checking). Warto korzystać z ich analiz. Przykłady:

<https://demagog.org.pl/>

<https://oko.press/>

<https://konkret24.tvn24.pl/>

Rozważ możliwość przeanalizowania z klasą wybranego zagadnienia, które zostało poddane weryfikacji. Możesz też poprosić uczniów i uczennice, aby samodzielnie zapoznali się z tymi materiałami i wybrali jeden przykład fałszywej lub zmanipulowanej informacji, o którym dowiedzieli się z jednej z ww. stron.

Więcej informacji na temat fact-checkingu znajdziesz np. tutaj: <https://cyberpolicy.nask.pl/czym-jest-fact-checking-zarys-inicjatyw-na-swiecie-i-w-polsce/>

Ćwiczenie: Podstawowe pojęcia (10 minut)

- Podziel klasę na kilka zespołów i poproś, aby każda grupa odnalazła w internecie znaczenie słów: uchodźca/uchodźczyni, imigrant/imigrantka.
- Zwróć uwagę na różnicę między znaczeniem słów „imigrant/imigrantka” i „uchodźca/uchodźczyni”. Wyjaśnij, jakie znaczenie ma prawidłowe posługiwanie się różnymi terminami w kontekście mówienia o faktach. Więcej informacji na ten temat znajdziesz w scenariuszu bazowym „Rozmowa o uchodźcach w Polsce”: <https://globalna.ceo.org.pl/wp-content/uploads/sites/4/2021/09/Scenariusz-Rozmawiamy-o-uchodzcach-2021-1.pdf>.

Komentarz metodyczny / przekazy:

- Temat wojny i pomocy udzielanej uchodźcom i uchodźczyniom może wywoływać wiele emocji, które utrudniają dotarcie do faktów. Sformułujcie rady dotyczące pozyskiwania wiarygodnych informacji z internetu.

Przykłady:

- Korzystaj w tekstów dużych agencji prasowych. Influencerzy, youtuberzy, celebryci nie są ekspertami.
- Sprawdzaj informacje w wielu źródłach.
- Nie ufaj nagłówkom, które bazują na emocjach. Czytaj nie tylko nagłówki.
- Zwróć uwagę, czy wykorzystane zdjęcie jest osadzone w prawdziwym kontekście.
- Zwracaj uwagę na poprawność językową czytanych postów (automatyczne tłumaczenia wykorzystywane np. przez rosyjską propagandę nie wychwytyują niuansów językowych).
- Sprawdzaj datę publikacji.

Więcej porad: https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/jak-radzic-sobie-z-dezinformacja-12-zasad-stowarzyszenia-demagog/ (dostęp: 27.02.2022)

Część 3. Rozmawiamy o wartościach

autorka: Barbara Głąb

Czy zastanawiałeś/zastanawiałaś się kiedyś ze swoimi uczniami i uczennicami na tym, czym jest dom? Jakie miejsce zajmuje on w naszym życiu? Jakie miejsce zajmuje w naszych rozważaniach? Z czym się kojarzy? Współczesne słowniki podają kilkanaście znaczeń słowa „dom”. Synonimem słowa „dom” może być „rodzina”, zamiennie ze słowem „dom” używa się wyrażen „ostoja”, „schronienie”, „azyl”, „miejsce do życia”. Dom wiąże się z pojęciem „gościnności”. **Czym jest „gościnność” i w jaki sposób się ona wyraża?**

Poniższe ćwiczenia mają na celu zachęcić uczniów i uczennice do refleksji nad tym, czy gościnność jest, jak twierdził francuski filozof Jacques Derrida, obowiązkiem i prawem. Jeśli tak, to na czym ten obowiązek i to prawo gościnności polega i jak możemy je odnieść do bieżącej sytuacji wojny w Ukrainie. To również okazja do zastanowienia się nad sytuacją uchodźców i uchodźczyńwe współczesnym świecie.

Ćwiczenie: Dom. Baza. Azyl (20 minut)

- Stwórzcie mapę skojarzeń ze słowem „dom”. Zaproś uczniów oraz uczennice do rozmowy. Zapytaj: jakie skojarzenia wywołuje słowo „dom”? Zapisuj odpowiedzi na tablicy. Przeczytaj na głos zanotowane w postaci mapy myśli skojarzenia i zrób krótkie podsumowanie.
- Znajdźcie sześć sposobów na stworzenie domowej bazy. Zwróć się do uczniów oraz uczennic z pytaniem, czy w dzieciństwie budowali bazy. Jakie funkcje one spełniały? Zaprezentuj uczniom i uczennicom sześć pomysłów IKEI na stworzenie domowej bazy z wykorzystaniem wyposażenia, które mamy już w domu:
  1. Castel, czyli schron imitujący zamek z czterech krzeseł, koca i stojącej lampy
  2. Baza – twierdza zbudowana z wykorzystaniem sofy
  3. Spektakularny wigwam
  4. Klasyczny, trapezoidalny domek
  5. Namiot kempingowy złożony ze stojącego wieszaka i koca
  6. Jaskinia na bazie fotela

Źródło: <https://kmaq.pl/article/ikea-prezentuje-6-sposobow-na-stworzenie-domowej-bazy>

- Przedstaw uczniom i uczennicom piramidę Masłowa – teorię głoszącą, że człowiek dąży w życiu do zaspokojenia potrzeb, które tworzą hierarchię i obejmują potrzeby fizjologiczne, bezpieczeństwa, przynależności, uznania i samorealizacji. Maslow twierdził, że zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu jest możliwe pod warunkiem, że zostaną najpierw zaspokojone potrzeby niższego rzędu. Zwróć uwagę, że piramida potrzeb kształtem przypomina namiot. Poproś uczniów i uczennice, aby zbudowali własną bazę potrzeb, inspirując się piramidą potrzeb Masłowa. Jaki będzie miała ona kształt? (może warto skorzystać z pomysłów IKEI?) Z jakich potrzeb będzie ona zbudowana, jakie potrzeby będą stanowić jej wyposażenie?

- Po wykonaniu zadania zastanówcie się wspólnie, jakie warunki muszą zaistnieć, aby te potrzeby zostały spełnione. Zapytaj grupę, jakie miejsce w jej hierarchii potrzeb zajmuje potrzeba bezpieczeństwa?
- Stwórzcie drzewo pojęć. Zadaj uczniom i uczennicom pytanie, co znaczy słowo „azyl”. Podziel klasę na dwie grupy. Pierwszą grupę poproś o podanie synonimów słowa „azyl”, a drugą grupę – antonimów słowa „azyl”. Zanotujcie synonimy i antonimy w postaci drzewa z dwoma gałęziami.
- Zapytaj uczniów i uczennice, czy spotkali się z terminem „azyl” w kontekście uchodźstwa. Wyjaśnij pojęcie „azyl” oraz – w razie potrzeby – pojęcia „uchodźca”/”uchodźczyni”, „status uchodźcy”, „ochrona międzynarodowa”. Skorzystaj ze słownika pojęć znajdującego się na stronie: Słownik definicji i pojęć: <http://uchodzcy.info/infos/pojecia-i-definicje/>

Azyl - forma ochrony udzielana cudzoziemcom w sytuacji, gdy jest to niezbędne do zapewnienia im bezpieczeństwa oraz gdy przemawia za tym ważny interes Rzeczypospolitej Polskiej. Ochrona taka ma charakter polityczny, w praktyce nie jest stosowana w Polsce. W świetle polskiego prawa azyl nie jest tym samym co status uchodźcy, jednak w terminologii międzynarodowej pojęcia „status uchodźcy” i „azyl” najczęściej oznaczają to samo. (<http://uchodzcy.info/infos/pojecia-i-definicje/>).

Ćwiczenie: Prawo gościnności (20 minut)

- Zaprezentuj uczniom i uczennicom pracę Marty Frej i Tomasza Kosińskiego „Gościnność”, która pokazywana była na wystawie „Polska gościnność” w Muzeum Współczesnym we Wrocławiu w 2019 roku: <https://magazynsum.pl/polska-goscinnosc-w-muzeum-wspolczesnym-wroclaw/>. Poproś, aby dokonali - w czterech grupach - jej analizy oraz interpretacji. Po wykonaniu zapytaj grupę o wspólną refleksję: Na czym polega gościnność? Jak ona się przejawia? Podaj przykłady gościnności. Czy ktoś Wam okazał gościnność? Czy Wy komuś okazaliście gościnność?
- Jak zauważyliście, wyrażenie „GOŚCINNOŚĆ” składa się z dwóch słów: „GOŚĆ” oraz „INNOŚĆ”. Zastanówcie się, kim jest „Inny” i na czym może polegać jego „INNOŚĆ”? Jak sądzą, jaki związek istnieje pomiędzy tymi dwoma pojęciami „GOŚĆ” oraz „INNOŚĆ”?
- To zdjęcie zostało wykonane w 2015 roku w czasie manifestacji poparcia dla przyjęcia uchodźców i uchodźczyń: (<https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,21981336,uchodzcy-to-ludzie-nieliczby-tak-mozemy-pomoc-uchodzcom.html>). Co głosi transparent? Czy zgadzasz się z francuskim filozofem Jacques'em Derridą, że gościnność płynie „ze zobowiązania, z prawa i określonego obowiązku”?
- Zachęć uczniów i uczennice do wykonania transparentów witających uchodźców i uchodźczynie z Ukrainy i zawieszenia ich w klasie lub na korytarzu szkolnym.

Komentarz metodyczny / przekazy:

Przy tych ćwiczeniach warto podkreślić, że człowiek jest istotą nie tylko dążącą do zaspokojenia własnych potrzeb, ale też kierującą się wartościami i dążącą do ich uobecnienia. Zaprezentowane w tej części scenariusza ćwiczenia obliczone są na wywołanie refleksji, jakie mamy zobowiązania wobec Innego, drugiego człowieka, który cierpi i szuka schronienia.

Część 4. Działamy solidarnie

autorka: Elżbieta Krawczyk

Poniższe ćwiczenia mają na celu zachęcenie do refleksji nad pojęciem „solidarności” oraz możliwością podjęcia w klasie lub szkole działań o charakterze solidarnościowym. Aktywności można przeprowadzić niezależnie – jako krótkie ćwiczenia wspierające poruszanie tego tematu w klasie z uczniami i uczennicami lub jako etap do zajęcia lub całego cyklu. Wspólne zastanowienie się nad działaniami solidarnościowymi może mieć efekt wzmacniający poczucie sprawczości w obliczu lęków i niepokojów, jakie wśród młodzieży może wywoływać temat związany z wojną i konfliktami. „Solidarne podjęcie akcji może konsolidować klasę wokół określonego lub wspólnie zdefiniowanego wyzwania wynikającego np. z bezpośrednich konsekwencji, z jakimi mierzy się szkoła (np. w związku z wyjazdem i nieobecnością kolegów i koleżanek z Ukrainy, nowych osób – uczniów i uczennic uchodźczych, którzy w klasie się pojawiają, potencjalnych konfliktów związanych z obecnością w klasie uczniów i uczennic pochodzących z krajów zaangażowanych w działania wojenne itp.).

Ćwiczenie: Solidarnościowa mapa myśli (20 min)

- Zaprosz uczniów i uczennice do pracy w grupach 4-osobowych i do wspólnej refleksji nad pojęciem „SOLIDARNOŚĆ”. Każda grupa otrzymuje duży arkusz papieru, kolorowe markery i jej zadaniem jest wypisanie jak największej liczby skojarzeń z tym pojęciem; mogą to być skojarzenia z różnych dziedzin i obszarów tematycznych, a zadaniem grupy jest przywołanie wiedzy związanej z tematem i usystematyzowanie jej w postaci mapy myśli (w centrum znajduje się główne pojęcie, od którego odchodzą rozgałęzienia prezentujące poszczególne obszary przywołane przez członków i członkinie grupy). Mapę myśli możecie także przygotować w wersji elektronicznej, korzystając z bezpłatnie dostępnych narzędzi takich jak np. Canva, Miro, Genially, Creately itp.
- Po opracowaniu map myśli grupy oglądają nawzajem swoje prace - krążąc między stołami, tworząc galerię na ścianie, tablicy lub wirtualnie. Po kilku minutach samodzielnego zapoznawania się z materiałem pozostałych grup zachęć klasę do wspólnego przeanalizowania informacji, które się na nich znalazły. Możecie porozmawiać wokół następujących pytań:
  - Jakie informacje pojawiają się najczęściej na Waszych mapach? Czego dotyczą?
  - Jakie są największe różnice między Waszymi mapami? Które z tematów i zagadnień pojawiły się pojedynczo? Z czego może to wynikać?
  - Co było inspiracją dla poruszenia danego tematu?
  - Skąd czerpaliście wiedzę dotyczącą tych obszarów? Gdzie zdobyliście te informacje?
  - Czy na Waszych mapach pojawiły się przykłady działań, jakie mogą być podejmowane w geście solidarności? Jeśli tak, to jakie?
  - Co taka aktywność mówi Wam o Was jako o grupie, całym zespole? Na ile te mapy myśli się uzupełniają?
- Zakończcie aktywność, dziękując sobie za współpracę i doceniając jej efekty - zobaczcie, ile jesteście w stanie wspólnie wypracować w tak krótkim czasie!

Możliwe rozszerzenie lub kontynuacja: Bank solidarnościowych pomysłów

- Jeśli ta aktywność zacieka uczniów i uczennice i zachęci do podjęcia dalszych kroków, zaproponuj im rozwinięcie poprzez wspólne zastanowienie się, jakie działania solidarnościowe dzieci lub młodzież chcą i są gotowi podjąć. Możecie odwoływać się do pomysłów, które padły w mapach myśli lub zebrać je niezależnie i stworzyć "Bank solidarnościowych pomysłów". Następnie, poprzez głosowanie – w zależności od ilości czasu, jaki jesteście w stanie poświęcić – wybierzcie działanie, które wspólnie przeprowadzicie w klasie lub do którego zaprosicie szkolną społeczność. Przykłady aktywności znajdziecie m.in. w załączonych cytatach zaczerpniętych z tekstu zamieszczonego na blogu CEO (patrz załącznik).

Komentarz metodyczny / przekazy:

- Ćwiczenie pozwala zaktywizować obie półkule mózgu, wspiera rozwijanie kreatywnego myślenia i szukania rozwiązań; może przygotować do podjęcia kolejnych aktywności, które mają na celu zidentyfikowanie możliwych pól działania dla grupy, klasy lub szkoły.
- Przy tym ćwiczeniu warto podkreślić wartość pracy zespołowej i pokazać znaczenie współpracy dla podejmowania wspólnych działań i poszerzania puli zachowań oraz rozwiązań, które grupa może wypracować w związku z problemami lub wyzwaniem, przed jakimi stoi. Jednocześnie aktywność odwołuje się do tworzenia postaw wspólnotowych i pozwala zbudować podstawę dla potencjalnego dalszego zaangażowania się w działania solidarnościowe.
- Ćwiczenie można potraktować jako narzędzie diagnostyczne – sprawdzające postawy dzieci i młodzieży odnośnie tematu, wskazujące ewentualne tematy, które wymagają głębszego omówienia lub przeprowadzenia dedykowanych zajęć. Może także wyznaczyć kierunki dalszej pracy zespołowej – np. poprzez realizację projektów uczniowskich.
- Jeśli macie możliwość, pozostawcie plakaty w sali, żeby pozwalały Wam przywoływać poczucie mocy, które mogło się podczas aktywności wyzwolić. Być może będzie to dla Was wsparcie w trudniejszych momentach. Możecie także wrócić do tych map myśli za jakiś czas, uzupełnić je i potraktować tę aktywność jako utrwalenie zdobytych informacji, poszerzenie zakresu tematycznego Waszych map lub zainspirowanie się do podjęcia kolejnych działań.

Dodatkowe propozycje ćwiczeń i zajęć:

Ćwiczenie: Kryzysy humanitarne, wyzwania rozwojowe. Jak pomagać?

- Ćwiczenie zaplanowane na 30 minut może stać się podstawą zajęć na temat pomocy w sytuacji kryzysu humanitarnego. Uczniowie i uczennice zastanowią się nad motywacją skłaniającą do udzielania pomocy krajom globalnego południa. Dzięki analizie przykładów, będą też potrafili odróżnić pomoc humanitarną (interwencyjną) od rozwojowej (długofalowej). Ćwiczenie sprzyja krytycznej analizie motywacji do udzielania pomocy i oceny skuteczności poszczególnych działań pomocowych nie tylko na szczeblu krajowym, ale także w odniesieniu do pojedynczych osób.

Link: <https://globalna.ceo.org.pl/material/kryzysy-humanitarne-wyzwania-rozwojowe-jak-pomagac/>

Scenariusz zajęć z etyki: Kodeks etyczny jako podstawa mądrego pomagania

- Scenariusz przeznaczony na lekcje etyki dla klasy VIII szkoły podstawowej. Lekcja ma za zadanie zapoznać uczniów i uczennice z zagadnieniem norm moralnych i kodeksu etycznego. Młodzież dowie się, czym są kodeksy etyczne i jaka jest ich rola na przykładzie zasad pomocy humanitarnej i pomocy rozwojowej. Uczestnicy i uczestniczki przeanalizują przykładowe działania organizacji pomocowych, a także podejmą wspólną refleksję nad tym, czym jest mądra pomoc w kontekście pomocy humanitarnej i rozwojowej.

Link: <https://globalna.ceo.org.pl/material/kodeks-etyczny-jako-podstawa-madrego-pomagania/>

Scenariusz zajęć z języka polskiego: Prometeusz, czyli pierwszy dobroczyńca ludzkości. O mądrym pomaganiu

- Scenariusz na zajęcia języka polskiego, podczas których uczniowie i uczennice zaproszeni są do dyskusji na temat umiejętnego udzielania pomocy. Poprzez interpretację mitu o Prometeuszu, zwanym pierwszym dobroczyńcą ludzkości, uczniowie i uczennice zastanowią się nad mądrą pomocą, czyli taką, która nie powiela stereotypów i nie narusza godności osób, którym jest udzielana. Młodzież na wcześniejszej lekcji została poproszona o przeczytanie mitu w domu. Dzięki zajęciom uczniowie i uczennice poznają pojęcie „altruizm” oraz wyjaśniają w jaki sposób mądrze pomagać innym, w tym mieszkańcom i mieszkankom krajów globalnego Południa.

Link: <https://globalna.ceo.org.pl/material/prometeusz-czyli-pierwszy-dobroczyzna-ludzkosci-o-madrym-pomaganiu/>

Fragmenty tekstu Jędrzeja Witkowskiego pt. “Co możemy zrobić w związku z wojną w Ukrainie?”:

Okaz solidarność i życzliwość Ukrainkom i Ukraińcom w swoim otoczeniu

W naszym kraju, jeszcze przed obecną eskalacją konfliktu, przebywało prawdopodobnie ok. 1,5 mln Ukrainek i Ukraińców. W polskich szkołach uczy się 60 000 ukraińskich dzieci. Warto w tym trudnym dla ich kraju okresie okazać im szczególną życzliwość.

Prawdopodobnie większość z mieszkających w Polsce Ukraińców pozostawiła w swoim kraju znajomych lub rodzinę. Zapewne teraz szczególnie troszczą się o ich los i starają się pomóc. Pamiętajmy o tym, spotykając codziennie osoby z tego kraju. Zapytajmy o samopoczucie, zaoferujmy rozmowę, jeśli możemy sobie na to pozwolić to zaproponujmy pomoc.

W SZKOLE: Okażcie życzliwość i solidarność ukraińskim sąsiadom i osobom, które spotkacie w sklepie, w restauracji, w autobusie. Ustalcie na lekcji sposoby uważnego okazywania solidarności, aby nie wprawiać innych w zakłopotanie. Ukraińskich uczniów powinno się otoczyć szczególną opieką psychologa lub pedagoga. Jeśli polscy uczniowie chcą im okazać solidarność, nauczyciel powinien koniecznie sprawdzić wcześniej, jak forma wsparcia jest dla nich komfortowa. W jednej ze szkół dzieci same posprzątały klasy, by okazać solidarność z Paniąmi z Ukrainy, które na co dzień sprzątają cały budynek.

Okaz solidarność w sposób symboliczny (flaga, przypinka, plakat)

Jeśli nie są nam dostępne inne formy zaangażowania lub pomocy warto choć symbolicznie pokazać swoją solidarność z Ukrainą i sprzeciw wobec konfliktu. Może to być własnoręcznie wykonana przypinka, broszka lub naklejka noszona na ubraniu. Można też przygotować plakat, klasową lub szkolną gazetkę ścienną.

Jeśli szkoła współpracuje lub współpracowała z placówkami z Ukrainy, warto skontaktować się z nimi, by wyrazić solidarność. Jeśli macie taką możliwość, również zaoferować pomoc.

Popularne jest też okazywanie solidarności w mediach społecznościowych – to wartościowy ruch, jeśli jest początkiem zaangażowania lub jeśli inne formy zaangażowania nie są możliwe.

W SZKOLE: Wspólnie wykonajcie plakaty lub gazetkę ścienną. Możecie też przygotować przypinki, naklejki czy wlepki. Rozdajcie je chętnym z innych klas, zachęcając do okazywania solidarności.

Źródło: https://blog.ceo.org.pl/co-mozemy-zrobic-w-zwiazku-z-wojna-w-ukrainie/?fbclid=IwAR2_6if656SZOFVvAX1Vkaibie7AVCEOFpDoV5s91k96GHzc98uG7sOo5OY (dostęp: 1.03.2022)

Autorki:

Barbara Głąb – kulturoznawczyni, nauczycielka filozofii i etyki w Polsko-Francuskiej Szkole Podstawowej „La Fontaine” w Warszawie. Absolwentka kursu Centrum Edukacji Obywatelskiej „Rozmawiajmy o uchodźcach” oraz autorka zestawu aktywności wspomagających rozmowę z młodzieżą wokół najnowszej animacji CEO „Rozmawiajmy o migracjach”.

Julia Godorowska – absolwentka Międzywydziałowej Ochrony Środowiska (Uniwersytet Warszawski) i kursu trenerskiego Szkoły Trenerskiej Organizacji Pozarządowych (STOP). Koordynatorka kursu „Globalna szkoła”, ścieżki „Razem o migracjach” w Centrum Edukacji Obywatelskiej. Wspiera nauczycieli i nauczycielki w prowadzeniu w szkole interesujących zajęć na temat migracji i uchodźstwa z poszanowaniem różnych punktów widzenia. W pracy najbardziej lubi opanowywać nowe umiejętności, po wyjściu z biura spacerować po warszawskich Starych Bielanych.

Jadwiga Jarosz – nauczycielka języka polskiego w Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych w Bielsku-Białej, edukatorka globalna, współtwórczyni Inicjatywy Obywatelskiej WITAJ, współpracowniczką Centrum Edukacji Obywatelskiej w programach „W świat z klasą”, „Rozmawiajmy o uchodźcach. Kluby Dobrej Rozmowy”, autorka i współautorka scenariuszy lekcyjnych do języka polskiego, edukacji medialnej i religii, mentorka, tutorka. Autorka telewizyjnych lekcji języka polskiego KORKI.TV.

Elżbieta Krawczyk - szefowa Działu Edukacji Globalnej i Ekologicznej, dyrektorka programowa oraz członkini zarządu Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO). Absolwentka arabistyki i islamistyki na Uniwersytecie Warszawskim, stosunków międzynarodowych ze specjalizacją w zakresie międzynarodowej współpracy rozwojowej w Collegium Civitas oraz Akademii Treningu Antydyskryminacyjnego. Autorka materiałów i programów edukacyjnych oraz kursów internetowych dla nauczycieli/ek oraz młodzieży.

Autorki: Barbara Głąb, Julia Godorowska, Jadwiga Jarosz, Elżbieta Krawczyk
Wsparcie w redakcji językowej: Magdalena Dymek, Miłosz Ciekalski
Opracowanie graficzne: Ewa Brejnakowska-Jończyk

Wydawca:
Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej
ul. Noakowskiego 10
00-666 Warszawa
tel. 22 825 05 50
www.ceo.org.pl

Wydanie I, Warszawa 2022
(aktualizacja 1 marca 2022)

Materiał „Wojna w Ukrainie. Emocje - fakty - wartości - działania. Ćwiczenia dla dzieci i młodzieży z klas IV-VIII szkoły podstawowej” powstał w ramach projektu „I am European. Historie i fakty o migracjach na XXI wiek” realizowanego przez Centrum Edukacji Obywatelskiej. Program jest finansowany ze środków Unii Europejskiej oraz współfinansowany przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności w ramach programu „Szkoła ucząca się”. Treść wyraża wyłącznie poglądy autorek i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności ani Unii Europejskiej.

Program „I am European. Historie i fakty o migracjach na XXI wiek” jest częścią programu DEAR (The European Commission’s Development Education and Awareness Raising Programme), który wspiera projekty angażujące społeczeństwo Unii Europejskiej w globalne zagadnienia rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego. Poprzez finansowanie programów takich jak „I am European. Historie i fakty o migracjach na XXI wiek” DEAR promuje uniwersalne wartości, m.in. wolność, demokrację, praworządność oraz umożliwia obywatelom i obywatelkom Europy włączenie się w globalny rozwój.

Program DEAR finansuje około 30 programów w krajach członkowskich UE. Projekty te przyczyniają się do zwiększenia zrozumienia i zaangażowania Europejki i Europejczyków w kreowanie pozytywnych zmian społecznych zarówno na poziomie lokalnym, jak i międzynarodowym. Działania DEAR wspierają również pracę UE na rzecz realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju.

Materiał jest dostępny na licencji Creative Commons. Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Fundacji Centrum Edukacji Obywatelskiej. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o programie polskiej współpracy rozwojowej i Unii Europejskiej opatrzonej informacją o prawach autorskich (więcej o wolnych licencjach: <http://creativecommons.pl>).

Materiał w wersji elektronicznej jest dostępny na stronie: <https://globalna.ceo.org.pl/tematy/migracje/ukraina/>